

naisia esikuvia ei ole käytettävissä. Varsin vähän on yksityisten kansakouluntarkastajien ja heidän toimintansa tieteellisiä analyysejä, joten Harju on ponnistellut alan uranuurtajana. Jäsentely on pääpiirtein asiallinen. Ensimmäisessä esitellään meikäläisen tarkastusjärjestelmän historiallista taustaa, ulkomaisia esikuvia, lainsäädännön problematiikkaa yms. Tausatekijöiden tuntemus on yleensä riittävä. Suunniteltua Kansakoulutoimen ylihallitusta ei meillä käyty toteuttamaan. Sensijaan Ruotsi sai sellaisen, joskin tästä systeemistä sittemmin luovuttiin.

Tarkastustoimen käytännön esittelyn ensi vaiheena on ylitarkastajan ja ns. paikallistarkastajien aika. Tämä oli kansakoulume juurtumisen aikaa, jolloin paikallistarkastajilla oli erikoislaatuinen rooli. Paikallistarkastajien toiminnan arviointi on asiallista. Tosin joutuu paikoin kysymään, moitittiinko paikallistarkastajajärjestelmää "liikaa", jotta helpommin voitaisiin siirtyä piiritarkastajajärjestelmiin. Voi havaita, että paikallistarkastajien joukossa oli kaksi piirilääkäriä. Todettakoon, että oppikoulujen kouluneuvostoissa piirilääkärit olivat ottamassa niitä tehtäviä, jotka aikaisemmin olivat olleet seurakuntapailla.

Opinnäytteen vahvana ytimenä on 1885 alkaneen valtion palkkaamien päätoimisten piiritarkastajien toiminnan alkuvaihe, sen monipuolinen analyysi. Kirjoittaja koettaa vetää esiin tarkastusperiaatteiden yleisiä pedagogisia linjoja, mikä on vaikea tehtävä etenkin lähteiden niukkuuden vuoksi. Voidaan mainita pestalozzilais-diesterwegiläinen, herbartilainen ja työkouluuasteen leimaama linja, joskin kaavamaisuuden vaara on koko ajan näkyvissä. Mitä piiritarkastajien pätevyysvaatimuksiin tulee, on liian jyrkkä väite, että "maisterilinja" voitti. Pikemminkin voi tuloksessa nähdä kompromissihenkeä.

Tavallisille kansakoulunopettajille jäi tie pätevyitä suorittamalla erillisiä yliopistollisia arvosanoja.

Kansakoulujen johtokuntien saamat tehtävät valvonnassa ja tarkastuksessa jäivät tavallaan epäselviksi. Johtokunnalle määrättiin lainsäädännöllisesti paljon tehtäviä valtiojohtoisuuden pelosta. Itse asiassa johtokunnat eivät käytännössä paljoakaan osallistuneet valvonta- ja tarkastustyöhön. Nimenomaan siirtymävaiheessa oli kansakoulujemme tarkastustoimessa luonnollisesti heijastumia oppikoulujen perinnäisestä inspektorijärjestelmästä.

Tarkastustoimen hallinnollisten rakenteiden kasvun esittely viipyy paikoin liiaksi detaljeissa, jotka olisivat saaneet tyytyä aliviitteisiin. Sensijaan piiritarkastajien toiminta kansakoululaitoksen kehittäjänä olisi ansainnut nousta selvemmin esiin. Vastaavasti kansakoulujen tarkastustoimen ja nousevan kunnallishallinnon väliset suhteet olisi voitu esittää koivammin ja syvemmin. Luku "Tarkastajat valtiollisesti syytettynä" kuuluu luonnollisesti mukaan, mutta vain tavallaan "lyhennettynä", jolloin se olisi voitu julkaista erillisenä tutkielmana. Piiritarkastajien tehtävät kansanopistojen tarkastajina jäivät josain määrin epäselviksi.

Aliotsikkojen runsaampi käyttö olisi selkeyttänyt esitystä. Useissa aliviitoissa on ns. "notorista" ainesta, mikä tekee ne raskaiksi. Valitettava seikka on hakemistojen puute.

Kokonaisuutena katsoen opinnäyte varsin hyvin vastaa tarkoitustaan. Analyysi on huolellista, johtopäätely harkittua. Työ täyttää kiitosta ansaitsevasti kansanopetuksemme historiassa jo kauan tunnetun aukon.

Aimo Halila

Kansanperinteen tutkimus monipuolistuu

Lea Virtanen: Suomalainen kansanperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 471. Porvoo 1988. Siv. 319, kuvitettu.

Kirjallisuuden ja taiteentutkimuksen eri sektoreilla on viime vuosikymmeninä näkyntä, kuinka perinteisen historiallisen käsittelytavan rinnalle on noussut uusia, usein sosiologis- tai yhteiskuntatieteellisiä suuntauksia. Taidehistoriasta on muuntunut vain tyylien tutkimukseen keskittyvää taiteentutkimusta, kirjallijankin huomioon ottavasta kirjallisuushistoriasta pelkästään teokseen kohdistunutta kirjallisuustutkimusta, historiallisesta kansatieteestä sosiologisleimaista kulttuuriantropologiaa. Kun lukijalle nyt arvovaltaisen kustantajan kautta tarjotaan moderni yleisesitys ja samalla yliopistollinen peruskurssin kirja Suomen kansanperinteen tutkimuksesta, siihen tarttuu jännittyneenä. Millä kohdalla siellä ollaan?

Matti Haavion vastaava esitys puolen vuosisadan takaa, Suomalaisen muinaisrunouden maailma (1935), oli voi sanoa historiallis-pohjainen esittely muinaisrunotemme kaikista lajeista, joita viehättävästi selostetaan. Sen uranuurtava puoli oli erityisesti Länsi-Suomessa säilyneen suorasanaisten tarinaston, sekä historiallisten etämyyttisten tarinoiden, vetäminen tasaveroisiksi Itä-Suomesta ja rajojen takaakin kerättyjen sankarirunojen ja lyyristen laulujen rinnalle. Matti Kuusen ansio Suomen kirjallisuus I:ssä (1963), jossa hän eräiden nuorempien kollegojen kanssa käsitteli laajasti kirjoittamatonta kirjallisuuttamme, oli muinaisrunojemme uusi kronologinen jaottelu esisuomalaiseen šamaanirunouteen, varhaiskaleva-

laiseen runouteen (mm. syntyepiikkaan) rautakauden alkupuolelta, sydänkalvalaiseen sankarirunouteen viikinkiajalta ja vastavaan lyriikkaan sekä keskiaikaiseen legenda- ja loitsu ym. runouteen. Ajoituksen luomisesta huolimatta sankarirunojen selityksessä siirryttiin pitkään vallinneesta historiallisesta selitystavasta takaisin tarulliseen: esim. Pohjola ei ollutkaan Etelä-Pohjanmaan rautakautinen keskus, vaan Islannin fornaldarsagojen tapaan myyttinen kaukoma. Kuusen teos otti kyllä mukaan myös erilaiset sadut, tarinat ja kaskut, mutta suurempaa huomiota herätti, että perinteen ugrilaista tai edes kantasuomalaista taustaa ei enää entisellä innolla etsitty, vaan luotiin sen sijaan laajat taustakatsaukset aivan lähialueisiin, lappalaisten (Erkki Itkonen) ja Suomen ruotsinkielisten (Jouko Hautala) kansanrunouteen, joista ennemminkin olimme saaneet vaikutteita.

Mikä nyt on professori *Leea Virtasen* teoksen (1988) uusi anti? Edellisiin verrattuna yhtäältä leveämpi tutkimusmenetelmä ja perinteen sosiaalisten taustatekijöiden erittely sekä toisaalta uuden aikaisenkin kansanperinteen laaja mukaan ottaminen tutkimuskohdeksi. Pakollisten, mutta tervejärkisten termien määrittelyluku- jen jälkeen tullaan luvussa Kentältä tutkimusaineistoksi kuuluisan Kansanrunousarkistomme ja sen keräilyhistorian sekä moderninkin keräilytekniikan kuvaukseen. Metodisesti on mielenkiintoista, että perinteen tutkijat pyrkivät nykyisin yleiskeräysten lisäksi myös sopivan kohteen, "tavallisiin ihmisiin" laskettavan hyvän muistajan, "syvähaastatteluun" (esim. Juha Pentikäinen, Maria Takalon uskonto, 1971). Sillä pyritään esimerkin omaisesti kartoittamaan koko sosiaaliryhmän tyyppillinen tietous (Takalon tapauksessa vienankarjalaisten evakkojen). — Historioitsijaa kiinnostaa

varmaan myös tapa kerätä kansanihmisten hyvinkin tarkkoja omaelämäkertoja, jotta saataisiin kuvitusta eri ammattiryhmien edustajien urista ja käsityksistä. Ne ovat ainesta, jollaista numeerillisesta sosiaalishistoriasta usein puuttuu.

Virtanen kiinnittää paljon huomiota alueellisiin ja etnisiin yhteisöihin, kuten vähemmistökansallisuuksiin ja erilaisiin siirtolaisiin. Relikti-ilmioistä saadaan usein selvitystä ikäämiskysymyksiin: jos ilmiö tunnetaan Värmlannista, se on ollut tuttu 1500-luvun Keski-Suomessa, jos Inkeristä, se on tiedetty 1600-luvun Savossa. Mielenkiintoinen on ero esim. Vienan ja Aunuksen runojen välillä: edelliset ovat suomalaisempia, jälkimmäiset itäisempiä. Koska 1600-luvulla asutusta Tverin Karjasta, jonka asutus on perinnäis-karjalaista ja aunukselaista, on — samoin kuin Virosta — tavattu vain vähän sankarirunoja, tekijälle herää muun muassa kysymys, olisiko näiden kukoistus- ja yhdistelykausi ollut sittenkin melko myöhäinen? Olivatko sankarirunot tulleet Laatokan rantapitäjiin laajemmin vasta 1650-luvun ruptuurisodan jälkeisen massiivisen savolaisasutuksen myötä?

Lähelle historioitsijan harrastuksia tulevat kuvaukset vanhasta talonpoikaisyhteisön ajasta eli kylistä, kartanoista ja vanhoista kaupungeista perinneyhteisöinä, sekä toisaalta nykyajan modernisoituvasta yhteiskunnasta, kuten perheestä, ikäluokista tai työpaikoista perinteen kannalta. Lähde- luettelossa on historian osalta aukkoja (esim. Jutikkalan Talonpojan historia, monet Turun siirtolaishistoria-instituutin julkaisut, Lennon muuttoliike-teos, Haapalan Tehtaan valossa, Tommilan toimittama Suomen kaupunkilaitoksen historia tai Tornbergin esitys suurperhelaitoksesta muuallakin kuin Karjalassa. etc.), mutta se on pientä muuten osu-

vaan tekstiin ja onnistuneeseen yleisöteeseen katsoen. Luku ihmisen elämänsäkaaresta sosiaalisten tapahtumien kannalta sekä juhla- perinteestä yleensäkin aina va- pauttavaa kansanhuumoria myöten ovat mainittujen lukujen lisäksi hyviä esimerkkejä siitä modernista tavasta, jolla tekijä aina liittää kansanperinteen ilmiöt sosiaaliseen taustaansa ja siten historialliseenkin ympäristöönsä.

Kansanperinteen varsinaiset esittelyluvut menevät Haavion ja Kuusen luomia perinnäisiä linjoja, mutta ne ovat rikastuneet niin sanoakseni pienperinteen osalta. Nyt on mukaan mahtuneet myös Helppo-Heikkien itäinen suulaus, pilasaarnat ja muut perodi-iat, pu- huttelutavat ja kiroilu-''instituutio'' sekä lasten viihdytysperinne ja heidän leikkikielensä — tekijä- hän on tunnettu juuri lapsiperin- nettä koskevista tutkimuksistaan.

Suomen kukoistava uskontohistoriallinen koulukunta on antanut hyvät ainekset kansanuskoa koskevalle luvulle, jossa aivan ny- kyaikakin pääsee mukaan esim. modernin taikauskon, kansanlää- kinnän eräiden muotojen ja yli- luonnollisten kokemusten (esim. ufot) kautta.

Omaan aikaamme asti tullaan myös viimeisessä luvussa ''Uusia perinteen muotoja'', jossa pohdi- taan ns. folklorismin ongelmia. Folklorismin tarkoitetään kan- sanperinteen hyväksi käyttämistä nykyisissä yhteyksissä, esim. kansanjuhlien ohjelmissa, puvuissa, koruissa ja muissa esineissä tai turismissa. Sitä vastaan ei ole huomauttamista, kunhan ero ai- toon perinteeseen tunnistetaan. Tyttöjen muistoalbumit, seinille töhrityt kirjoitukset (graffitit), pi- lailumonisteet ja monenlainen muu populaarikulttuuri saavat lopuksi suvaitsevan käsittelyn, jossa niiden periaatteellinen yhtey- tys aikaisempaan folkloreeseen käy ilmi. — Albumeista voisi sivu- mennän huomauttaa, että ne ovat ''gesunkenes Kulturgut'',

Suomenkin aatelisnuorukaisten 1600-luvun peregrinaatioillaan pitämien muistikirjojen kaukaisia jälkeläisiä (Jussi Nuorteva, Suomalaiset muistokirjat, Hist. Tutk. 123, 1983).

Nykyisin, kun myös historian puolella pyritään tutkimaan toisaalta erilaisia laiminlyötyjä marginaaliryhmiä, toisaalta tavallisen ihmisen arkielämää ja yleisten käsitysten levinneisyyttä (mentaali-historiaa), tutustuminen kansanperinteentutkimukseen alkaa entistä enemmän kannattaa. Vaikka toisenkinlaisia, sosiologispohjaisia paradigmoja on perinnetieteisiin parhailtaan leviämässä, toivoisi että prof. Leea Virtasen tässä teoksessa edustama maltillinen reformismi jäisi yhdeksi valitseevaksi suunnaksi, koska siten näiden alojen luonteva yhdistämismahdollisuus historiallisiin tieteesiin säilyisi.

Mauno Jokipii

Mikä ihmeen urheilulaji on "ei-gentlemannien 1 200 metrin risulaukka"?

Erkki Vasara: Suomen ratsastusurheilun historia. Suomen Ratsastajainliitto. Helsinki—Rauma 1987. 656 s., kuvitettu.

Vuonna 1987 oli tullut kuluneeksi sata vuotta ratsastuksenopetuksen aloittamisesta maassamme. Erkki Vasaran komea kirja juhlistaa myös ratsastusurheilumme

90-vuotista järjestöhistoriaa. Teos on kuitenkin ennen muuta suomalaisen ratsastusurheilun *lajihistoria*. Kirjoittaja tarkastelee ratsastusta, paitsi urheiluna, myös sosiaalisena ilmiönä. Vasaran problematisointia hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että ratsastusurheilun(kin) muutos kuvastaa osaltaan koko suomalaisen yhteiskunnan muutosta.

Urheiluhistoriallisen tutkimuksemme taso ei valitettavasti tee kunniaa suomalaisten maineelle urheilukansana. Poikkeuksina mainittakoon vain Aimo Halilan voimistelu- ja urheiluseuroja ja Antero Heikkisen hiihdon sosiaalishistoriaa käsittelevät työt. Lajihistorioista selvästi paras on Erkki Laitisen kirjoittama Pesäpallo — kansallispeli 60 vuotta (1982). Akateeminen tutkijayhteisö ei jostakin syystä ole kokenut urheilua kulttuurisesti eikä yhteiskunnallisesti kiinnostavaksi ilmiöksi. Siitä syystä vain tilaustyöt ovat tarjonneet resursseja urheiluhistorian kirjoittamiseen. Pitäjien, yritysten ja laitosten ohella myös järjestöt ovat viime vuosina ryhtyneet palkkaamaan historioidensa kirjoittajiksi alan ammattilaisia.

Myös Suomen Ratsastajainliittoa on syytä onnitella valinnastaan, sillä tulos on kaikin puolin laatuista ja komea. Parempaa "peeärrää" ratsastusurheilu tuskin voisi ulkopuolisten silmissä saada. Kirjoittaja, joka ilmeisesti ei itse ole ainakaan suuremmin ratsastajana kunnostautunut, on perehtynyt lajin hienouksiin perinpohjaisesti aina "hevosen kesyttämisestä" lähtien (s. 19 otsikointia). Vasaran ote on alusta lähtien tutkimuksellisesti suuntautunut. Hänen tarkoituksensa on selvittää ratsastuksen harrastus-, järjestö- ja kilpailutoiminnan ohella myös lajin suhdetta suomalaiseen urheilu- ja liikuntakulttuuriin yleensä. Vasaran työssä on aineksia, joiden perusteella sitä voitaisiin kutsua jopa "ratsastuksen sosiaalishistoriaksi".

Tilaustyö on varmasti aina jonkinasteinen kompromissi. Kysymystä siitä, voiko tilaustyön tekijä ylipäänsä olla kriittinen aiheeseen ja työnantajansa kohtaan, voidaan arvioida vain tapaus kerrallaan. Tässä tapauksessa teettäjä näyttää hyväksyneen kirjoittajan tutkimuksellisetkin ambitiot. Toisaalta kirjoittaja käsittelee aiheettaan hyvin sympaattisesti, ja kun tämä näyttää tapahtuvan "vapaaehtoisesti", tyylistä päätellen jopa innostuneesti, ei siinä varmasti ole mitään moitittavaa. Asiallisuudesta ei mielestäni ole missään kohdin poikettu.

Kyllähän ratsastus — jos mikä — tarjoaisi aineksia erinäisiin yhteiskuntakritiikkisiin kommentteihin, onhan kyse todella perinteisestä "herrojen ja rahamiesten" lajista. Vaikka ratsastuksen sosiaalinen perusta on viimeisten parin vuosikymmenen kuluessa rajusti muuttunut, tietynlainen yläluokkaisuus ei siitä ole vielä kään tyystin hälventynyt. Näistä asioista Vasara kirjoittaa kieli keskellä suuta ja varoo tarpeettomasti ärsyttämästä tilaajansa tuntoja.

Vasaran teksti on paikoin suorastaan ylitsepursuavan informatiivista. Järjestö- ja tapahtumahistorian ohella Vasara kuvailee tarkasti myös kilpailutapahtumia. Lopulta lukija joutuu kysymään, onko satojen ratsastajien ja ratsujen nimien mainitseminen todella välttämätöntä. Tilaustyö tietysti vaatii veronsa, ja ehkäpä juuri tämä kuuluu niihin ns. pakollisiin kuvioihin.

Teoksen epäilemättä kiinnostavinta antia on ratsastusurheilun sosiaalisen perustan tarkastelu. Sen osuus koko teoksesta ei ole kovin suuri; enemmänkin asiaa olisi voinut pohtia. Urheilun sosiaalishistorian kannalta ratsastus on erittäin mielenkiintoinen laji. Hevosta on Suomessakin käytetty työjuhtana ja kulkuvälineenä varmasti yhtä kauan kuin esi-isämme ovat tätä niemeä asuttaneet. Voisi kuitenkin sanoa, että se